УДК 342.9:342.7
DOI https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.47

НЕСКОРОЖЕНИЙ В.І.

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

MODERN UNDERSTANDING OF HUMAN RIGHTS PROTECTION AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION

У статті визначено, що об'єкт адміністративно-правового забезпечення можна визначити як певну сферу суспільних відносин, соціально значущу діяльність або правовий стан, які потребують цілеспрямованого впорядкування, охорони, розвитку та практичного забезпечення засобами адміністративного права через діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, адміністративно-правові норми, процедури, гарантії, форми, методи та інші юридичні інструменти, який не є пасивною категорією, що лише формально підлягає нормативному регулюванню, оскільки саме навколо нього формується відповідний адміністративно-правовий механізм, визначаються межі компетенції суб'єктів владних повноважень, встановлюються правові режими, процедури реалізації управлінських рішень, способи контролю, реагування та відновлення порушеного стану, а відтак об'єкт адміністративно-правового забезпечення виступає тим змістовним центром, на який спрямовується організуючий, регулятивний, охоронний і гарантійний вплив держави з метою надання відповідним суспільним відносинам належної правової визначеності, стабільності, упорядкованості та реальної здатності функціонувати відповідно до потреб особи, суспільства і публічного інтересу. У статті визначено, що сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення полягає у сприйнятті цієї категорії не лише як окремого напряму реагування держави на порушення прав особи, а як складної, динамічної та системно організованої сфери суспільних відносин, що потребує постійного нормативного, інституційного, процедурного, організаційного й гарантійного впливу з боку публічної адміністрації. У такому контексті захист прав людини охоплює не тільки поновлення вже порушених прав, а й створення умов для їх належної реалізації, попередження неправомірного втручання у сферу особистої свободи, забезпечення доступності адміністративних процедур, обмеження дискреції суб'єктів владних повноважень, підвищення ефективності контролю за їх діяльністю та формування такого правового середовища, у якому людина виступає не об'єктом управлінського впливу, а центральною цінністю адміністративно-правового регулювання. Саме тому захист прав людини як об'єкт адміністративно-правового забезпечення доцільно розглядати як цілісну сферу правової дійсності, у межах якої адміністративне право виконує не лише регулятивну чи охоронну функцію, а й гарантійну, сервісну та правозахисну роль, спрямовану на забезпечення реальної дієвості прав людини у відносинах із державою.

***Ключові слова**: права людини, захист прав людини, адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правовий механізм, публічна адміністрація, гарантії прав людини, цифровізація, правовий статус особи.*

The article determines that the object of administrative and legal support can be defined as a certain sphere of social relations, socially significant activity or legal state that requires purposeful regulation, protection, development and practical support by

© НЕСКОРОЖЕНИЙ В.І. – аспірант (Науково-дослідний інститут публічного права) https://orcid.org/0000-0003-0047-3425

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

means of administrative law through the activities of authorized subjects of public administration, administrative and legal norms, procedures, guarantees, forms, methods and other legal instruments, which is not a passive category that is only formally subject to regulatory regulation, since it is around it that the corresponding administrative and legal mechanism is formed, the boundaries of the competence of subjects of power are determined, legal regimes, procedures for implementing administrative decisions, methods of control, response and restoration of the disturbed state are established, and therefore the object of administrative and legal support acts as the substantive center to which the organizing, regulatory, protective and guaranteeing influence of the state is directed in order to provide the corresponding social relations with due legal certainty, stability, orderliness and real ability. function in accordance with the needs of the individual, society and public interest. The article determines that the modern understanding of the protection of human rights as an object of administrative and legal support consists in perceiving this category not only as a separate direction of the state's response to violations of individual rights, but as a complex, dynamic and systematically organized sphere of social relations, which requires constant normative, institutional, procedural, organizational and guaranteeing influence on the part of public administration. In this context, the protection of human rights includes not only the restoration of already violated rights, but also the creation of conditions for their proper implementation, the prevention of unlawful interference in the sphere of personal freedom, ensuring the accessibility of administrative procedures, limiting the discretion of subjects of power, increasing the effectiveness of control over their activities and the formation of such a legal environment in which a person is not an object of managerial influence, but the central value of administrative and legal regulation. That is why the protection of human rights as an object of administrative and legal support should be considered as a holistic sphere of legal reality, within which administrative law performs not only a regulatory or protective function, but also a guarantee, service and human rights protection role aimed at ensuring the real effectiveness of human rights in relations with the state.

Key words: *human rights, human rights protection, administrative and legal support, administrative and legal mechanism, public administration, human rights guarantees, digitalization, legal status of a person.*

Актуальність теми. Права людини в сучасних умовах розвитку української держави набувають значення не лише базової конституційної цінності, а й практичного критерію оцінювання діяльності публічної влади, її здатності діяти правомірно, відкрито, пропорційно та в інтересах особи, у цьому контексті захист прав людини не може обмежуватися виключно судовими способами реагування на вже вчинене порушення, оскільки значна частина правових зв'язків між людиною і державою виникає саме у сфері публічного адміністрування, де особа щоденно взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, посадовими особами та іншими суб'єктами владних повноважень. Саме тому захист прав людини доцільно розглядати як складний і багатоаспектний об'єкт адміністративно-правового забезпечення, що охоплює нормативне закріплення гарантій, організацію діяльності уповноважених суб'єктів, належне функціонування адміністративних процедур, запобігання порушенням, оперативне реагування на неправомірні рішення, дії чи бездіяльність публічної адміністрації, а також створення дієвих механізмів поновлення порушених прав.

Сучасне розуміння захисту прав людини в адміністративно-правовій площині формується під впливом трансформації публічного управління, посилення людиноцентричного підходу, розвитку сервісної моделі держави та необхідності забезпечення реальної, а не формальної доступності правових гарантій для кожної особи, за таких умов адміністративне право виступає не лише інструментом владного впорядкування суспільних відносин, а й засобом обмеження публічної влади, встановлення чітких меж її дискреції, забезпечення процедурної справедливості та належного балансу між публічним інтересом і правами людини. Особливого значення набуває потреба у переосмисленні захисту прав людини як системної діяльності держави, у межах якої правові норми, адміністративні процедури, інституційні гарантії, контрольні механізми та способи юридичного реагування мають бути спрямовані на забезпечення пріоритету людини у відносинах із публічною адміністрацією, недопущення свавільного втручання у сферу її прав та формування ефективної моделі їх реалізації, охорони і відновлення.

Огляд останніх досліджень. Питання прав людини, їх реалізації, охорони та захисту традиційно належать до ключових напрямів юридичної науки, оскільки саме через стан забезпечення прав і свобод особи розкривається зміст діяльності держави та ефективність її правових інститутів. Теоретичні й прикладні аспекти цієї проблематики досліджували В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, І. Голосніченко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, Р. Мельник, П. Рабінович, О. Скакун, В. Тацій, Ю. Шемшученко та інші вчені.

У межах адміністративно-правової науки дедалі більшої актуальності набуває розгляд захисту прав людини не лише як реагування держави на вже вчинене порушення, а як комплексної системи правових, організаційних, інституційних і процедурних заходів, спрямованих на створення належних умов для реалізації, охорони та відновлення прав особи у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації.

Попри значний науковий доробок у цій сфері, сучасне розуміння захисту прав людини саме як об'єкта адміністративно-правового забезпечення залишається недостатньо комплексно дослідженим. Це обумовлює необхідність подальшого аналізу зазначеної категорії з урахуванням трансформації публічного управління, посилення людиноцентричного підходу в діяльності держави та потреби у підвищенні ефективності гарантій захисту прав людини в Україні.

Мета статті полягає у розкритті сучасного розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення, з'ясуванні його змісту, ознак та місця в системі адміністративно-правового регулювання.

Виклад основних положень. Права людини є історичним явищем, тому що їхній розвиток завжди передбачав безперервність ідей щодо права з погляду людини як учасника суспільного життя. Загалом ступінь і характер розвитку прав людини визначається за рівнем розвитку держави і права в певному суспільстві. Держава і право, з одного боку, та права людини і громадянина, з іншого боку, не відрізняються за своєю сутністю, функціями та призначенням, хоч і функціонують незалежно одне від одного. Вони є принципово однопорядковими, взаємопов'язаними соціальними явищами [1, с. 96].

Різні дефініції «прав людини» запропоновано у словниково-довідковій літературі, в якій вони набирають форми від простих до розгорнутіших: «певні можливості людини, доконечні для існування й розвитку її в конкретно-історичних умовах»; «вони характеризують правовий статус людини відносно держави, її можливості й домагання у політичній, соціальній, економічній та культурній сферах». Саме поняття з'явилося в епоху буржуазних революцій. «Юридична енциклопедія» розкриває права людини як «конститутивні засади правового статусу особи, вони належать людині від народження, а відтак є природними й невідчужуваними. Права людини є доконечною складовою громадянського суспільства й правової держави» [2, с. 710].

Розвиток концепції прав людини перебуває під впливом тенденцій, що сягають в глибоку історію правової організації суспільства у різних культурних цивілізаціях. Сьогодні це виявляється не стільки у юридичному змісті самих прав, скільки у їх сприйнятті як системи загальновизнаних цінностей крізь призму національних традицій і світоглядів, зокрема уявлень про місце людини в природі, соціумі, світі [3, с. 33].Серед багатьох підходів до розуміння сутності прав людини, які існують у юридичній літературі, на думку П. Рабіновича, можна виокремити: 1) етичний (або етико-нормативний) підхід, який під правами людини розуміє форму існування, спосіб прояву принципів і приписів моралі; 2) психологічний підхід, де права людини – це певні уявлення людини, її погляди та вимоги щодо надання їй суспільством чи державою певних благ; 3) релігійний, де права людини – це явище, встановлене позаземним, нематеріальним творцем (наприклад, Богом); 4) легістський (юридично-позитивістський) підхід, у якому права людини – це лише ті можливості людини, які їй надані державою, шляхом їх закріплення у джерелах позитивного права [4, с. 12–14]. М. Козюбра виділяє серед існуючих підходів два основні підходи, вважаючи, що вони домінують у політико-правовій думці: перший – природний підхід, при якому права людині належать від природи, вони є невідчужувані, невід'ємні, їх не можна позбавити і вони «становлять елементарні передумови гідного людського існування та розвитку людства в цілому»; другий – легістський, при якому людина отримує права від держави, яка встановлює та надає їх людині [5, с. 7–9]. Х. Дідух зазначає, що права людини – це загальна та рівна для всіх норма (міра) можливої поведінки (свободи), доконечна для задоволення основних, необхідних потреб існування, розвитку та самореалізації індивідуума, яка у конкретно-історичних умовах відображається у взаємному визнанні свободи суб'єктами правової комунікації (з іншими особами, державою та суспільством) і не залежить від її офіціального декларування державою (права людини визначаються міжнародними актами), хоча, звісно, потребує державного визнання та гарантування. Враховуючи різні особливості, якими

охоплено всі категорії прав, серед них екологічні, соціально-економічні, розуміння поняття прав людини, яке ми пропонуємо, звісно, не є універсальним [6].

З огляду на те, що права людини у наведених підходах розкриваються як історично сформована, соціально зумовлена, природна й водночас така, що потребує державного визнання та гарантування, міра можливої поведінки особи, необхідна для її існування, розвитку, самореалізації та гідної участі у суспільному житті, захист прав людини доцільно розуміти як цілісну систему правових, інституційних, організаційних і процедурних засобів, за допомогою яких держава, її органи, посадові особи, а також інші уповноважені суб'єкти забезпечують недопущення неправомірного обмеження чи порушення належних людині можливостей, своєчасне реагування на факти посягання на її свободу, гідність, законні інтереси та правовий статус, а також відновлення порушеного становища особи у відносинах із суспільством і публічною владою. У такому розумінні захист прав людини не зводиться лише до формального закріплення прав у нормах законодавства або до судового поновлення вже порушеного права, а охоплює ширший зміст, пов'язаний із практичним утвердженням людини як найвищої соціальної цінності, створенням умов для реального користування правами, усуненням перешкод у їх реалізації, обмеженням свавільного втручання держави у сферу індивідуальної свободи та забезпеченням такого порядку публічного управління, за якого права людини виступають не похідним результатом діяльності держави, а її основним ціннісним і функціональним орієнтиром.

Далі було б логічним та послідовним визначити, що собою являє об'єкт адміністративно-правового забезпечення. Так, адміністративно-правове забезпечення (далі – АПЗ) розглядається як один із видів правового забезпечення, яке, на думку М.В. Цвіка, є цілеспрямованою дією на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [7, с. 327]. К.В. Барсуков розглядає поняття «забезпечення» у двох значеннях. По-перше, як діяльність уповноважених державою органів щодо здійснення своїх функцій. По-друге, як результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян. На його думку, АПЗ проходження служби у складі миротворчих підрозділів – це складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є діяльність держави щодо створення належних правових умов відбору персоналу, підготовки кадрів, направлення до миротворчих місій та гарантування правового захисту, шляхом встановлення відповідного нормативно-правового забезпечення проходження служби. АПЗ повинне відбуватися в основних трьох напрямах: нормативно-правовому, науковому та інформаційному [8, с. 7, 9, 12]. Є.Є. Колесников визначає АПЗ як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток. З цього він робить висновок, що АПЗ захисту справ споживачів є впливом держави на суспільні відносини з метою впорядкування, захисту та охорони відносин між органами влади, споживачами та суб'єктами господарювання, що здійснюється за допомогою норм права та через спеціальний механізм [9, с. 434].

Гумін О.М. та Пряхін Є.В. у своїй праці зазначають, що незважаючи на значну кількість наведених визначень та наукових думок з приводу сутності та складових АПЗ можна зробити висновок, що теоретично його можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні АПЗ можна визначити як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Щодо вузького розуміння, то визначення буде змінюватися у зв'язку із тим, про які суспільні відносини буде вестися мова. Другим ключовим моментом є питання визначення структури АПЗ. Аналіз дисертацій дає нам підстави виокремити такі п'ять його елементів: 1) об'єкт АПЗ; 2) суб'єкт АПЗ;- 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи АПЗ. На думку авторів, об'єктом будуть виступати ті суспільні відносини (діяльність), які потребують державного регулювання. У дисертаціях він розкривається через визначення поняття, сутності, історії виникнення, правової основи, цілі, функцій, принципів, елементів тощо. Суб'єкт – це той уповноважений державою орган (чи органи), який наділений повноваженнями щодо реалізації, охорони чи розвитку таких відносин. У першу чергу такий суб'єкт характеризуватиметься через структуру та адміністративно-правовий статус. Норми адміністративного права регулюють суспільні відносини у сфері державного управління. Адміністративно-правові відносини – це правові зв'язки, що виникають, розвиваються та припиняються між суб'єктом та об'єктом у процесі реалізації приписів адміністративно-правових норм. Гарантії, заходи, засоби, форми та методи АПЗ будуть виступати як елементи, що власне і втілюватимуть на практиці у життя політику держави стосовно тих чи інших суспільних відносин [10].

На основі наведених наукових підходів об'єкт адміністративно-правового забезпечення можна визначити як певну сферу суспільних відносин, соціально значущу діяльність або правовий стан, які потребують цілеспрямованого впорядкування, охорони, розвитку та практичного забезпечення засобами адміністративного права через діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, адміністративно-правові норми, процедури, гарантії, форми, методи та інші юридичні інструменти. Такий об'єкт не є пасивною категорією, що лише формально підлягає нормативному регулюванню, оскільки саме навколо нього формується відповідний адміністративно-правовий механізм, визначаються межі компетенції суб'єктів владних повноважень, встановлюються правові режими, процедури реалізації управлінських рішень, способи контролю, реагування та відновлення порушеного стану. У цьому значенні об'єкт адміністративно-правового забезпечення виступає тим змістовним центром, на який спрямовується організуючий, регулятивний, охоронний і гарантійний вплив держави з метою надання відповідним суспільним відносинам належної правової визначеності, стабільності, упорядкованості та реальної здатності функціонувати відповідно до потреб особи, суспільства і публічного інтересу.

Отже, сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення полягає у сприйнятті цієї категорії не лише як окремого напряму реагування держави на порушення прав особи, а як складної, динамічної та системно організованої сфери суспільних відносин, що потребує постійного нормативного, інституційного, процедурного, організаційного й гарантійного впливу з боку публічної адміністрації. У такому контексті захист прав людини охоплює не тільки поновлення вже порушених прав, а й створення умов для їх належної реалізації, попередження неправомірного втручання у сферу особистої свободи, забезпечення доступності адміністративних процедур, обмеження дискреції суб'єктів владних повноважень, підвищення ефективності контролю за їх діяльністю та формування такого правового середовища, у якому людина виступає не об'єктом управлінського впливу, а центральною цінністю адміністративно-правового регулювання. Саме тому захист прав людини як об'єкт адміністративно-правового забезпечення доцільно розглядати як цілісну сферу правової дійсності, у межах якої адміністративне право виконує не лише регулятивну чи охоронну функцію, а й гарантійну, сервісну та правозахисну роль, спрямовану на забезпечення реальної дієвості прав людини у відносинах із державою.

Список використаних джерел:

1. Колодій А.М. Принципи права України. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

2. Юридична енциклопедія: в 6 т. Голова редкол Ю. С. Шемшученко. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н-П. (2002). 720 с.

3. Тихомиров О.О. Права людини: інформаційний вимір: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 304 с.

4. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. К.: Атіка, 2004. 464 с.

5. Козюбра М. Теоретико-методологічні аспекти прав людини. Український часопис прав людини. 1997. №3/4. С. 7–9.

6. Дідух Х. Сучасні теоретико-правові підходи до розуміння «прав людини». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки. 2021. № 3 (31). URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25336/8.pdf

7. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підруч / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Рогачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников; М.В. Цвік (ред.). Х.: Право, 2002. 432 с.

8. Барсуков К.В. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками органів внутрішніх справ у складі міжнародних миротворчих підрозділів: автореф. дис. анд. юрид. наук: 12.00.07. 2010. 20 с.

9. Колесников Є.Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 432–438.

10. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Адміністративне право. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5311/1/%D0%9F%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%20Nashp_2014_4_9.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.01.2026